

HALK KÜLTÜRÜ DEĞİŞMELERİ VE BİR ALAN ARAŞTIRMASI*

Folk Culture Changes and A Field Research**

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN***

ÖZ

Bu araştırmada halk kültürü değişmelerinin genel bir tanımı yapılarak kapsamı üzerinde durulmaktadır. Araştırma, teori ve uygulama olmak üzere iki temel üzerine oturtulmuştur. Teorik temeli Mümtaz Turhan'ın 1951 yılında hazırladığı *Kültür Değişmeleri* adlı eseri ile aynı bilim adamının konuyla ilgili diğer çalışmaları oluşturmaktadır. Ancak Turhan'ın çalışmaları genel anlamda kültür değişmeleri, yer yer sosyal değişmeler üzerinde yoğunlaştığı ve bu konular sosyal psikoloji açısından ele alındığı için halk kültürü değişmeleri araştırması açısından sadece hareket noktası olmuştur. Araştırmanın uygulama ayağını ise 2015-2017 yılları arasında Erzurum il merkezinin yakınındaki köylerde yapılan ve bir TÜBİTAK projesi çerçevesinde gerçekleştirilen alan araştırması oluşturmaktadır. "Halk", yakın zamanlara kadar dünyada ve Türkiye'de aşağı tabakayı oluşturan, genel nüfus içinde bir sürü, bayağı ve kaba bir grup ve aynı toplumun seçkin tabakası ile tezat teşkil eden bir insan grubu olarak düşünülmüştür. Alan Dundes'in yaptığı "halk" tanımından sonra bu konudaki kabuller değişmiştir. Dundes'e göre "halk terimi en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün –ortak bir meslek, dil veya din olabilir- ne olduğu önemli değildir. Bundan daha önemli olan ise herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır." O hâlde en azından ortak bir ortak faktörü paylaşan, kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip herhangi bir insan grubunun kültürü, halk kültürüdür. Halk kültürü değişmelerini de bu çerçevede düşünmek gerekir. Erzurum il merkezinin yakınındaki beş köyde yapılan alan araştırmasında elde edilen veriler ile yaklaşık yarım asır öncesinin halk kültürü unsurları ve uygulamaları karşılaştırıldığında bu süreçte örf (töre) olarak kabul edilen değerlerin değişmediği, bazı âdetlerin ve adabımuâşeret kapsamında değerlendirilebilecek toplumsal normların temel işlevlerini korumakla birlikte biçimsel değişikliğe uğradıkları, özellikle önceki dönemlere ait sözlü halk kültürü ürünlerinin kaybolduğu veya azaldığı tespit edilmiştir. Halk inanışlarının giderek zayıflamasına karşılık maddi refahın getirdiği imkânlarla bağlı olarak törensel uygulamalar abartılı bir şekilde yaşatılmaya devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kültür, halk, halk kültürü, halk kültürü değişmesi

ABSTRACT

In this study, a general definition of folk culture changes is made and its scope is emphasized. The study is based on theory and practice. The theory is based on the work called *Kültür Değişmeleri* prepared by Mümtaz Turhan in 1951 and his other related works. However, Turhan's work focuses mainly on cultural changes and sometimes on social changes. In addition, these issues are discussed in terms of social psychology in his works. Therefore, Turhan's works are only the first point of departure for examine the folk culture changes. The application side of search is the field work conducted within the frame work of a TUBITAK project between the years 2015 and 2017 in the villages near the provincial center of Erzurum. The term folk was until recently described as follows: people in downstream, a lot of people in the general population, a mean and rude group of people a group of people contrasting with the elite of the same society. After the definition of "folk" made by Alan Dundes, the assumptions on this subject have changed. According to Dundes, the term of folk refers to at least any group of people who share a common factor. It does not matter what the linking factor is - it could be a common occupation, language, or religion- but what is important is that a group formed for what ever reason will have some traditions which it call sits own. Thus, the culture of any group of people who have at least one common factor, some traditions of which they accept that it belongs to him, is the culture of the people. And also, changes in folk culture should be considered by this way. The data obtained from the field survey conducted in five villages near the provincial center of Erzurum are as follows: it is seen that the values accepted as custom do not change. In contrast, some customs and manners have changed.

* Geliş tarihi: 14 Temmuz 2019 - Kabul tarihi: 17 Eylül 2019

Düzgün, Dilaver. "Halk Kültürü Değişmeleri ve Bir Alan Araştırması" *Milli Folklor* 124 (Kış 2019): 62-74

** Bu makale, 114K697 numaralı "Erzurum Büyükşehir Belediyesine Bağlanan Köy Vasfını Henüz Kaybetmemiş Beş Yerleşim Biriminde Halk Kültürü Değişmeleri" başlıklı TÜBİTAK projesi kapsamında hazırlanmıştır.

*** Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Erzurum/Türkiye, düzgun@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7865-232X

In particular, it has been determined that oral folk culture products belonging to previous periods have been lost or decreased. The ceremonial practices continued to be exaggerated due to the opportunities brought by material well-being despite the gradually weakening of folk beliefs.

Key Words

Culture, folk, folk culture, folk culture change.

Giriş

Şartların ve ihtiyaçların değişmesine bağlı olarak toplumsal yapının, kültürün, davranış biçimlerinin değişmesi de kaçınılmazdır. Bu evrensel gerçekten hareketle düşünürler, aydınlar, bilim adamları ve kültür araştırmacıları kültür değişmelerini bir problem olarak ele almış ve konuyu çeşitli açılardan değerlendirmeye tabi tutmuşlardır.

Günümüzde müstakil bir ilmî disiplin olarak varlığını sürdüren Halk Bilimi araştırmaları kapsamında halk kültürü değişmelerinin de niteliği, sebep ve sonuçları üzerinde çalışmaların yapılması bir zaruret hâline gelmiştir.

Bu araştırmada halk kültürü değişmelerinin genel bir tanımı yapılarak kapsamı üzerinde durulacaktır. Araştırma, teori ve uygulama olmak üzere iki temel üzerine oturtulmuştur. Teorik temeli Mümtaz Turhan'ın 1951 yılında hazırladığı *Kültür Değişmeleri* adlı eseri ile aynı bilim adamının konuyla ilgili diğer çalışmaları oluşturmaktadır. Ancak Turhan'ın çalışmaları genel anlamda kültür değişmeleri, yer yer sosyal değişmeler üzerinde yoğunlaştığı ve bu konular sosyal psikoloji açısından ele alındığı için halk kültürü değişmelerinin araştırılması açısından sadece hareket noktası olmuştur. Araştırmanın uygulama ayağını ise 2015-2017 yılları arasında Erzurum il merkezinin yakınındaki köylerde yapılan ve bir TÜBİTAK projesi çerçevesinde gerçekleştirilen alan araştırması oluşturmaktadır.

I. Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

A. Kültür Değişmeleri

Sosyal bilimler alanı araştırmacıları ve bilim insanları çoğu kez “toplumsal değişme” ile “kültür değişmesi”ni birlikte

düşünme eğilimindedirler. Bunlardan biri diğerinin devamı mıdır, yoksa yan yana yürüyen iki ayrı olgu mudur sorusunun cevabı araştırılırken kimi kez benzer durumları karşılamak üzere “sosyo-kültürel değişme” terimi de tercih edilmektedir. Bu iki kavram arasındaki anlam kaymasına karşılık “halk kültürü değişmesi” terimi daha anlaşılır ve açıklanabilir bir özelliğe sahiptir.

Türkiye’de kültür değişmeleri konusunda ilk alan araştırmasını gerçekleştiren, yerel, ulusal ve evrensel örneklerden hareketle kültür değişmeleri olgusunu bilimsel çerçeveye yerleştiren Mümtaz Turhan’a göre “Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüt, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder” (Turhan 1969: 56).

“Kültür değişmesi” teriminin en kapsamlı tanımı ise Malinowski’ye aittir. Ona göre “Kültür değişmesi, bir toplumun mevcut düzeninin, yani sosyal, manevi ve maddi medeniyetinin bir tipten başka bir tipe dönüştürüldüğü süreçtir. Dolayısıyla kültür değişmesi, bir toplumun maddi araçlarında ve onların kullanımları ile sosyal ekonomisinin dayandığı malların tüketiminde olduğu gibi siyasi yapısında, yerli kurumlarında ve bölgesel yerleşim biçimlerinde, inanç ve bilgi sistemlerinde, eğitim ve hukuk sisteminde de az çok hızlı bir değişiklik yapma sürecini kapsar. Terimin en geniş anlamıyla kültür değişmesi insan medeniyetinin

sürekli bir faktördür. O, her yerde ve her zaman meydana gelmektedir. Değişme, toplum içinde kendiliğinden ortaya çıkan faktörler ve kuvvetlerin yönlendirmesi veya farklı kültürlerle temasa geçmek suretiyle gerçekleşebilir. İlkinde bağımsız evrim biçimini alır, ikincisinde ise antropolojide genellikle difüzyon adı verilen süreci oluşturur” (Malinowski 1945: 1). (1)

Konuyu derinlemesine inceleyen ve bütün bu özellikleri dikkate alan Turhan da o güne kadar yapılanlar içinde en iyisi olarak bu tanıma kabul eder ve çalışmasını bu temel üzerine oturtur.

Erol Güngör, kültür değişmesi konusunda önemli bir ayrıntıya dikkat çekerek “Bir kültürden öbürüne en kolay ve kısa zamanda intikal eden unsurlar iletişimi (communication) en kolay olan olanlardır. En kolay iletilenler ise doğrudan doğruya idrak edilen nesnelere, yani maddi unsurlara ve davranışlardır. Birtakım teknikler -ekmek pişirmekten otomobil imaline kadar- ve davranışlar, kültürün dışı vurulan ifadeleri olmak itibarıyla çabuk idrak edilir ve çabuk öğrenilir.” açıklamasının ardından bunların “kültüre ait açık ifade şekilleri”nden ibaret bulunduğunu, kültürün kendisi olmadığını vurgular. Güngör, kültürün bir inançlar, bilgiler, his ve heyecanlar bütünü olduğunu yani maddi olmadığını belirtir. Güngör’e göre “Bu manevi bütün, uygulama hâlinde maddi formlara bürünür” (Güngör 1984: 15).

Mümtaz Turhan, kültür değişmelerinin köy ve şehir muhitlerindeki seyrinin ve şiddetinin farklı olduğunu belirterek konuyu şöyle izah eder: “Köydeki inkişaf, kültürün zayıf taraflarını gidermek maksadıyla ictibas edilen münferit unsurlar neticesinde meydana gelen serbest bir değişme olduğu hâlde şehirlerde müşahede edilen yenilikler, kültürün bütünü üzerine yapılmış tazyik ve müdahale

esasına dayanan güdümlü bir değişme karakterini taşımaktadır. Bu suretle değişmelerin nev’inin, tâbi oldukları şartların, sebep ve faktörlerin ayrılığı şüphesiz neticelerinin de farklı olmasını tevlit etmiştir” (Turhan 1969: 300-301). Turhan, köydeki değişmelerin şehirdekinden farklı bir şekilde gelişen seyrini şöyle açıklar: “Köyde değişmelerin serbest olması, ilkin en zaruri, en çok ihtiyaç duyulan unsurların alınması, böylece ictibasların sıkı bir seçime tabi tutulması gibi hususiyetler neticesinde bu mahalli kültür hüviyetini, ayniliğini, bütünlüğünü muhafaza ederek gelişmiş ve değişiklikler yüzünden hiçbir aksaklık veya sarsıntı olmamıştır” (Turhan, 1969: 301).

Amiran Kurtkan Bilgiseven ise köy topluluğunun “birbirini takip eden nesiller arasında dahi, bir neslin öbür nesli aynen taklit etmesine yol açacak kadar muhafazakâr ve homojen” olduğu görüşünü ileri sürerek bu toplumsal realitenin sebep ve sonuçlarını şöyle açıklar: “Bu muhafazakârlık grubun kültürüne kısa zamanda zenginleştirici ilaveler yapabilecek kadar ferdiyet sahibi azaların yokluğu ile izah edilebilir. Böylece sosyal miras bir evvelki nesilden alındığı şekliyle bir sonraki nesle devredilmekte ve kültür hemen hemen aynen muhafaza edilmektedir” (Bilgiseven 1988: 72).

Kültürü en kısa ve yalın hâliyle “bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini sağlayan değerlerin tümü” (Hançerlioğlu, 1996: 250) biçiminde tanımlayacak olursak “kültür değişmesi” ile bu değerlerin zaman içinde geçirdiği değişimin kastedildiği anlaşılır.

B. Halk Kültürü Değişmeleri

“Halk kültürü değişmeleri” ile “kültür değişmeleri” arasındaki farkı belirlemek için “halk” kavramı üzerinde odaklanmak gerekir kuşkusuz.

1778’den itibaren Almanca “volkskunde” terimiyle karşılanan ama kapsamı

ve yöntemi hakkında kayda değer dikkatlerin ortaya konulmadığı halk bilimi, 1846 yılında W. J. Thoms'un bir yazısıyla daha geniş bir ilgi alanı bulmuştur. Thoms'un "folklore" terimini, çerçevesini çizdiği yeni bir araştırma alanına ad olarak teklif etmesinin ardından farklı ülkelerde konuyla ilgilenenlerin çoğu kez "folklore", bazen de kendi dillerindeki karşılıklarıyla ifade ettikleri bu bilim dalının Türk aydınları tarafından fark edilmesi ve terime Türkçe karşılık bulunması hayli zaman almıştır.

Ziya Gökalp, 1913 yılında Türkiye'de ilk kez konuyu ele alarak sosyolojinin alt şubesi olarak değerlendirdiği "folklor"u "halk medeniyeti" kavramı ile ilişkilendirir. Ziya Gökalp'in henüz "hars" ve "medeniyet" kavramlarını vuzuha kavuşturmadığı ama bunun ilk işaretlerini verdiği dönemin ürünü olan bu makalede hem "folklor"un tanımı yapılır hem de Türkçedeki karşılığı önerilir. Buna göre "kaideleri yazılı olmayan ve ancak ağızdan ağza geçmek suretiyle bir soyda uzayıp giden ananevi medeniyeti mütalaa eden ilme 'halkiyat' adı verilir" (Ziya Gökalp 1329: 107).

Ziya Gökalp, "halk" kavramını açıklarken onu önce felsefi ve soyut anlamıyla dikkatlere sunar: "Her teşebbüsü hükûmetten, yani resmi teşkilattan bekleyenler için hükûmet 'ruh', halk ise 'beden'dir. Bizce hakikat bu telakkinin tamamıyla zıddıdır; yani milletin ruhunu 'halk', bedenini ise 'hükûmet' teşkil eder" (Ziya Gökalp 1329:148). Sonra "halk"ın çerçevesini şöyle çizer: "Halk dediğimiz heyet ise aile, köy, aşiret, hırfet, sanat şirketleri, cemiyetler, siyasi firkalar, dini ve lisani cemaatler gibi birtakım 'ocak'lardan müteşekkildir" (Ziya Gökalp, 1329:148).

Ziya Gökalp, 1922 yılında yazdığı bir makalesinde ise "Yazısı ve yazılı edebiyatı olmayan ibtidai cemiyetlerin

medeniyet tarihi kavmiyattır demiştik. Medeni milletlerin içinde de 'halk' namı verilen şifahi ananelere malik bir kısım vardır. Bu zümrenin bütün ananeleri satırlara geçmemiş, sadırlarda kalmıştır" (Ziya Gökalp 1338: 9) biçiminde bir yorum ortaya koyar. Bu tanım ve açıklamalardan, Ziya Gökalp'in "halk" ile devlet yönetimi dışında kalan kitleyi kastettiği, sözlü geleneklere sahip olmayı bu kitlenin bariz özelliği olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Fuat Köprülü, 1914 yılında yayımlanan bir makalesinde "ulum-ı içtimaiyenin yeni fakat mühim bir şubesi" olarak tanıdığı "folklor"un, millî şuurun canlı tutulmasında üstleneceği role değinerek milliyetperverlerin bu bilim dalıyla ilgilenmesinin zaruri olduğunu vurgular. Köprülü "halkiyat"ın, isminden de anlaşılacağı vechile halka ait şeylerden bahsettiğini belirtir. Halkiyatın kapsamı ve sınırları hakkında ayrıntılı bilgi vermemekle birlikte "bir ferдин mahsulü değil, bilakis bir heyet-i mecmuanın zübde-i tahassüsâtı olan mahsulat-ı müştereke"yi halk edebiyatı olarak adlandırır ve bunu "halkiyatın en mühim kısmı" olarak nitelendirir (Köprülüzade Mehmet Fuat 1914: 1). Köprülü bu makalede açık bir halk tanımı yapmamakla birlikte avam, halk ve millet kavramları ile aşağı yukarı aynı şeyi kast etmektedir.

Daha sonraki yıllarda da Türkiye'de folklorun ne olup ne olmadığı tartışılmış, terime çeşitli Türkçe karşılıklar önerilmiş, ancak yakın zamanlara kadar bu konuda açık, anlaşılır ve herkes tarafından kabul edilen bir tanım ortaya konulamamıştır. Bütün bu karışıklıkların sebebi "halk"ın tanımında yatmaktadır. "Halk bilimi", "halk edebiyatı", "halk kültürü", "halk sanatı" ve benzeri terimlerin çok kullanılmasına rağmen sınırları belirlenmiş bir tanımda uzlaşamadığı bir vakıadır.

Aslında Thoms'un 1846'da yayımlanan yazısında folklor terimine yüklenen anlam, kapsam ve içerik kesin çizgileriyle belirlenmediği gibi "halk" terimine de açıklık getirilmemiştir. Thoms'un dikkatinden sonra folklor bir bilgi alanı veya bilim dalı olarak tanımlanıp zaman içinde olgunlaştırılmış ve bir terkibe varılmıştır. Folklorun tanımındaki asıl tekâmül, XIX. yüzyıl kültür teorilerinin etkisinden kurtulduktan sonra XX. yüzyılın ikinci yarısında geliştirilen yeni yaklaşımlarla ortaya çıkmıştır.

XX. yüzyıl ortalarına kadar bu alanda çalışma yapan ve görüş ileri sürenler çoğu kez doğrudan halkı tanımlamak yerine "halk bilimi"ni tanımlarken zımnen "halk"tan ne anladıklarını ortaya koymuşlar, bazen de doğrudan "halk"ı açıklamaya çalışmışlardır. Buna göre "halk" aşağı tabakayı oluşturan, genel nüfus içinde bir sürü, bayağı ve kaba bir grup ve aynı toplumun seçkin tabakası ile tezat teşkil eden bir insan grubu olarak düşünülmüştür. Diğer taraftan "halk", "vahşi" veya ilkel toplum diye adlandırılan ve gelişme basamaklarından daha aşağıda kabul edilen bir grupla da tezat olarak kabul edilmiştir (Dundes 1998: 139).

Bir başka söyleyişle XIX. yüzyılda "Halk olarak adlandırılan topluluk, medeni ve edebî olarak kabul edilen toplulukla Afrika, Avustralya ve Amerika yerlileri gibi 'primitif', 'ilkel' veya 'vahşi' olarak adlandırılan toplulukların arasında bir yerde kabul edilmiştir. Burada sözü edilen 'halk' teriminin daha çok köy ve köylüyü ifade ettiği de açıktır. XIX. yüzyıl düşünürleri için halk şehirden çok uzak olmayan ve henüz tam olarak medeniyeti yakalayamamış köylüleri ifade etmektedir. Bu anlamda taşrada oturanlar, bir toplumun veya milletin sahip olduğu değerleri hiç değiştirmeden saklayıp

yüzyıllardan beri devam ettirdiği düşünülen kişilerdir" (Ekici 2011: 3).

Ülkemizde bu bakış açısının egemen olduğu dönemin kültür araştırmalarında öne çıkan bir başka kavram da "aydın-halk çatışması"dır. Özellikle bir yenileşme hareketi olarak adlandırılan Tanzimat'la başlayan, Cumhuriyet'le kesin bir dönüşümün yaşandığı ve ardından birtakım değişmelerin gerçekleştiği süreç değerlendirilirken çoğu kez aydın-halk tezadına vurgu yapılmış, bu iki kesimle ilgili problemler tartışılmıştır. Erol Güngör ve Cemil Meriç gibi aydınların yoğun bir biçimde gündemde tuttuğu bu tartışmalar genellikle batılılaşma, modernleşme, gelenek kavramları etrafında sürdürülmüştür. Ülkemizdeki aydınların ve halkın birbirinden kopuk oldukları, birbirlerini anlamadıkları, hatta yer yer birbirlerine karşı nefret duygularıyla yaklaştıkları tespiti yapılmış ve bunun tedavi veya telafisi için çeşitli öneriler sunulmuştur. Ancak bütün bu tartışmalardan da halk bilimi disiplininin ilgi alanına giren "halk"ın açık ve anlaşılır bir tanımı çıkmamıştır.

Bu çerçevede en köklü ve kapsamlı tanım 1965 yılında Alan Dundes tarafından yapılmıştır. Dundes'e göre "Halk terimi hiç olmazsa bir ortak faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder. Bu grubu birbirine bağlayan faktörün ne olduğu önemli değildir. Bu faktör, örneğin, ortak bir meslek, dil veya din olabilir. Fakat daha önemlisi, herhangi bir sebebe bağlı olarak oluşan grubun kendine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olmasıdır. Teorik olarak bir grup en az iki kişiden oluşmak zorundadır fakat genellikle çoğu gruplar daha fazla kişiden oluşurlar" (Dundes 1998:143). (2)

Dundes'in bu tanımı giderek bütün halk bilimciler arasında kabul görmeye başlamıştır. Türkiye'de özellikle *Millî*

Folklor dergisinde 1990'lı yıllardan itibaren yayımlanan konuyla ilgili çeviriler, akademisyen ve araştırmacılar için ufuk açıcı olmuş, halk bilimciler arasında kuram, yöntem, tanım ve tasnif gibi temel problemlerde önemli bir uzlaşma ortamı oluşmuştur. Böylece “halk”ın köyde veya taşrada aranmasından vazgeçilmiş, bir gelenek etrafında bir araya gelen her grup “halk” olarak kabul edilmiştir. Bu grup, aile kadar küçük, millet kadar büyük olabilir. O hâlde en azından ortak bir ortak faktörü paylaşan, kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip herhangi bir insan grubunun kültürü, halk kültürüdür. Halk kültürü değişmelerini de bu çerçevede düşünmek gerekir.

Halk kültürü değişmelerini kültür değişmelerinden ve toplumsal değişmelerden bağımsız bir olgu olarak düşünmek imkânsızdır. Değişmenin birbirini takip eden süreçlerden oluştuğu görülmektedir. Örneğin, konut tipinin değişmesine bağlı olarak konutta kullanılan eşyaların değişmesi ve sonradan alınan eşyalara ait çeşitli alışkanlıkların edinilmesi (televizyon seyretme, masada yemek yeme, ayrı tabaklarda yemek yeme vs.) aşaması bu konudaki halk kültürü değişmesinin hazırlayıcısı konumundadır. Bu gelişmelerin sonucunda boş vakitlerde akrabaların, komşuların, arkadaş veya akraların bir araya gelerek oluşturdukları sohbet ve sözlü iletişim ortamlarının azalması ve bu ortamların vazgeçilmez unsuru olan sözlü halk kültürü ürünlerinin üretim ve icrasındaki azalma yahut farklılaşma ise halk kültürü değişmesini ortaya çıkarır.

Halk kültürü değişmesi bir başka örnekle şöyle açıklanabilir: Tarım ve hayvancılıkta modern alet ve makinelerin kullanılması neticesinde bu alet ve makinelerin kullanımı ile ilgili yeni bilgilerin kazanılması (traktör kullanmayı öğrenme, sürücü belgesi alma vs.) biçimindeki

değişiklikler, insan gücüne dayalı ortaklıkların, ırgatlık, imece, maraba uygulamalarının azalması, bu uygulamalar esnasında gerçekleştirilen ziyafet, karşılıklı sözlü kültür ürünleri aktarımı ve halk hukuku kapsamında değerlendirilebilecek bazı uygulamaların azalması veya ortadan kalkması biçiminde bir halk kültürü değişmesine yol açar.

Örneklerden anlaşılacağı üzere, halk kültürü değişmesi, sosyal ve kültürel değişmelerin doğal bir sonucudur. Bir toplulukta fıkra anlatma alışkanlığının azalması, onun yerini yazılı ve görsel mizah unsurlarının alması şeklinde bir halk kültürü değişmesi yaşanmışsa bundan önce o topluluğun televizyon, cep telefonu, bilgisayar gibi araçların, internet adıyla bilinen uluslararası bilgi ağının ortaya çıkardığı değişme devresini yaşamış olması gerekir. Tabii ki söz konusu kültür değişmesi devresinden önce de bu cihazlara sahip olmak için gerekli ekonomik şartların değişme evresinin yaşanmış olması kaçınılmazdır. Bu olgunun genelden özele giden süreçteki seyri şöyledir: Birtakım elektronik cihazlara sahip olma → Bu elektronik cihazları kullanma kültürüne sahip olma → O cihazlar aracılığıyla fıkranın yerini alan yazılı ve görsel mizah unsurlarını paylaşma alışkanlığını kazanma.

Bu izahlardan anlaşılacağı üzere halk kültürü değişmeleri spesifik ama etki alanı geniş ve güçlü bir olguyu ifade eder.

Halk kültürü değişmeleri daima halk kültürü ürünlerinin azalması veya kaybolması şeklinde karşımıza çıkmaz. Bazen bir âdetin abartılı bir biçimde uygulanmaya devam ettiği görülür. Örneğin, araştırma alanımızda evlenme geleneği içinde yer alan ve nişanlılık döneminde erkek ailesinin kız ailesine hediye olarak sunduğu “hamam takımı” âdeti elli yıl önce olduğu gibi bugün de varlığını korumakta, hatta eskiye nazaran kapsamı

genişletilerek daha büyük önem yüklenmekte ve abartılı bir şekilde uygulanmaya devam etmektedir.

Sosyal ve kültürel değişimin çok hızlı gerçekleşmediği, bu değişimin uzun bir zaman dilimine yayıldığı, konuyla ilgili araştırma yapanların ortak görüşü hâline gelmiştir. Ancak söz konusu halk kültürü olduğunda değişimin diğerlerine nazaran çok daha yavaş seyrettiği görülmektedir. Çünkü halk kültürünün mihrinde “gelenek” yer alır. Bir ortak faktörü paylaşan ve kendisine ait olduğunu kabul ettiği bazı geleneklere sahip olan herhangi bir insan grubunun benimsediği ve yaşattığı değerlerden oluşan halk kültürü, bünyesindeki “gelenek” nedeniyle daha ağır bir surette değişir.

Joseph Fichter, değişmeye karşı koyuşu incelerken değişimin evrensel bir olgu olmasına karşılık toplumun ve kültürün sürekli ve dayanıklı olduğunu, en dinamik toplumlarda bile sosyal ve kültürel işlevlerin ve yapıların birdenbire değişmediğini, değişmeye karşı koyuşun en açık örneklerinin töre ve göreneklerde ortaya çıktığını belirterek şu açıklamayı yapar: “Töreler, en geniş uyum, en yüce değerler ve en güçlü sosyal baskılarla karakterize edildikleri için dayanıklılık sıralamasında da başta bulunur. Toplumun gerçekten değerli gördüğü davranış örüntüleri aynı zamanda kişilerin muhakkak uymaları gereken ve zaten uydukları örüntülerdir. Sonuç olarak değişmeye en büyük karşı koyuşu da bunlar yapar. Görenekler ne töreler kadar zorunludur, ne de töreler kadar karşı tepkide bulunur. Değişmeye daha hazırdır” (Fichter 2006: 205-206).

Fichter, aynı şekilde törelerin derin yer ettiği kurumların da değişmeye daha çok karşı koyduğunu, bu nedenle aile ve din kurumunun diğer kurumlara göre

daha yavaş değiştiğini, devrimler ve doğal felaketlere karşı diğer kurumlardan daha dayanıklı olduğunu belirterek konuyla ilgili görüşünü şöyle özetler: “Kurumsallaşmış töreler gelenekseldir; bunların yinelemeler ve alışkanlıklar sonucu dayanma güçleri artmıştır. Dolayısıyla bunlar değişme karşısında kendilerini uzun süre koruyabilmektedir” (Fichter 2006: 206).

M. Öcal Oğuz da yazılı ve sözlü hukuku karşılaştırdığı bir araştırmasında yukarıdaki görüşleri teyit edici sonuçlara ulaşmıştır. Oğuz, sözlü hukukta törelerin, yazılı hukukta ise anayasaların kolay kolay değişmeyen, en önemli ve vazgeçilmez toplum kuralları olduğuna, gelenek ve göreneklerin ise törelere oranla daha kolay değişebildiğine işaret etmektedir (Oğuz 2007: 451).

Dursun Yıldırım ise geleneklerin “yabancılaşma” karşısındaki direncine dikkat çekerek şu açıklamayı yapar: Gelenekler, ait oldukları milletin ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde [yönü ne olursa olsun] bütün tesirlere açıktır; fakat, yabancılaşmaya kapalıdır. Bu özellikleriyle de hayatın genel yapısını kontrol altında tutarlar ve bütünlüğün özelliğini muhafaza ederler (Yıldırım 1998: 83).

Bütün bunlardan sonra denilebilir ki halk kültürü değişmeleri elbette mümkündür, hatta gereklidir. Ancak bu, toplumun denetiminden geçmek suretiyle ve emin adımlarla gerçekleştiğinde sağlıklı bir değişim süreci yaşanmış olur.

II. Alan Araştırması: Erzurum Büyükşehir Belediyesine Bağlanan Köy Vafını Henüz Kaybetmemiş Beş Yerleşim Biriminde Halk Kültürü Değişmeleri (TÜBİTAK Projesi)

A. Alan araştırması yapılan köylerin tespiti

Yukarıdaki kuramsal çerçevenin alan araştırmasına uygulanabilmesi için

bir TÜBİTAK projesi hazırlanmış ve 1 Mayıs 2015 - 1 Mayıs 2017 tarihleri arasında çalışma gerçekleştirilmiştir.

Araştırma alanı olarak Erzurum il merkezine yakın köyler seçilmiştir. Bu köylerin il merkezine uzaklıkları şöyledir: Altınbulak: 12 km, Dadaşköy: 7 km, Güzelova: 15 km, Söğütü: 18 km, Yolgeçti: 16 km.

Bu köylerin belirlenmesinde etkili faktörlerden ilki söz konusu yerleşim birimleriyle ilgili olarak yaklaşık 50 yıl öncesine ait yazıya geçirilmiş halk kültürü derlemeleri, makale ve kitap yayınlarının mevcut olmasıdır. Karşılaştırma, yarım asırlık uzun bir süreci kapsadığı için o döneme ait verilerin bulunmasının amaca ulaşmayı kolaylaştıracağı düşünülmüştür.

İkinci önemli faktör ise bu köylerin il merkezine yakın oluşlarıdır. Bu yakınlık, köy statüsünde olup şehir kültürüyle daha yakından temasa geçme anlamına gelmektedir. Böylece yakın temasta bulunan şehir toplumu ile köylüler arasındaki karşılıklı etkileşimin tespitinin kolay olacağı varsayılmıştır.

Ayrıca şehir merkezine yakın oluş, araştırma imkân ve fırsatlarını olumlu yönde etkileyen bir faktördür. Araştırma ekibi bu sayede araştırma alanındaki köylere daha sıkça gidebilme, köylerde oturanlarla daha sık ve uzun süreli görüşebilme imkânını elde etmiştir.

B. Karşılaştırmaya esas olan dönemler

Belirlenen köylerde halk kültürü değişmelerinin seyrini takip için seçilen dönem yaklaşık yarım asırlık bir süreci içine almaktadır. Araştırma alanında yer alan köylerde incelenen dönemde herhangi bir toplu göç olayı yaşanmamıştır. Deprem ve benzeri doğal afetlerin beraberinde getirdiği yerleşim alanı veya konut değişikliği de söz konusu değildir.

Söz konusu köylerde karşılaştırmaya esas olan iki dönem 1970'li yılların başı ile araştırmanın yapıldığı 2015-2017 yıllarıdır. Karşılaştırmada kullanılan yayınların ve tez çalışmalarının hazırlık süreçleri de dikkate alındığında yaklaşık yarım yüzyıllık bir dönemin değerlendirildiği anlaşılabacaktır. Bu iki dönem, söz konusu köylerde elektrik enerjisinin kullanılmaya başlamasından önceki ve sonraki süreci kapsamaktadır. Araştırma alanındaki köylerin elektrik enerjisiyle tanıştığı yıllar şöyledir: Altınbulak: 1974, Dadaşköy: 1968, Güzelova: 1975, Söğütü: 1972, Yolgeçti: 1969.

Bu bilgilerden hareketle değişme ile ilgili karşılaştırmada göz önünde bulundurulmuş dönemler “elektrikten önce” ve “elektrikten sonra” biçiminde adlandırılabilir. Elektrik enerjisinin günlük hayatta kullanım yoğunluğu arttıkça değişim de artmış, bu değişimle birlikte bazı alışkanlıklar zayıflamış veya kaybolmuş, bunun yanında yeni alışkanlıklar edinilmiştir.

Halk kültürü değişmelerinin incelendiği dönem yaklaşık yarım asırlık bir süreçtir. Bu süreçte değişimler çok hızlı değil, peyderpey gerçekleşmiştir. Köy topluluğu, genellikle akrabalık veya hırsızlık bağıyla birbirine bağlı olan, ailelerin birkaç kuşaktan beri komşu oldukları, birbirlerini tanyan insanlardan oluştuğu için bu homojen yapısını sürekli korumuş, değişimlere karşı daima teyakkuz hâlinde olmuştur. Bu tutum, değişimin uzun yıllara yayılmasında birinci derecede etkili olmuştur.

C. Araştırma Alanındaki Köylerde Halk Kültürü Değişmeleri

1. Değişmede etkili olan faktörler

a. Tarım ve hayvancılıkta modern alet ve makinelerin kullanımı

Tarım ve hayvancılıkta insan gücünü azaltan ve iş süresini kısaltan alet ve makinelerin köylerde kullanım alanı

bulması, köy hayatında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiş, özellikle imece, ırgat, maraba gibi birden fazla insanın birlikte çalışmasını zorunlu kılan yaşam tarzını zayıflatmıştır.

Bu, aynı zamanda göçü tetikleyen bir unsur hâline gelmiştir. Teknoloji ürünü alet ve makineler, köylerde insan iş gücü fazlasını ortaya çıkarmıştır. Başkasının yanında ücretli, yarıcı, maraba adlarıyla çalışan köylüler işlevlerini makineye kaptırınca işsiz kalmışlardır. Sadece onlar değil, arazi sahipleri ve büyük çapta hayvancılık yapan köylüler de önceki dönemlere nazaran daha fazla boş zamana sahip olmaya başlamışlardır. Bu durum, gençlerin eğitime yönelmesi fırsatını ortaya çıkarırken öğrenim görmeyenlerin de köy dışına çıkma arzusunu kamçulamıştır.

b. Ulaşım imkânlarının artması

Araştırma alanındaki köylerde elli yıl öncesinin yaşam koşullarında motorlu taşıtlar çok sınırlı oranda günlük hayatta yer alıyordu. Motorlu taşıtların sayısındaki artış, köylerde yaşayan insanların hareket alanını genişletmiş, yakınındaki şehir merkezi ile teması sıklaştırmış ve daha uzak yerleri görme, farklı kültürleri tanıma fırsatını doğurmuştur.

c. İletişim araçlarının gelişmesi

Yarım asır önce uzaktaki akraba, arkadaş ve tanıdıklarla iletişim kurmanın ilk akla gelen yolu iki uzak mesafe arasında seyahat eden üçüncü kişilerden yararlanmak, diğeri ise mektup ve benzeri bir yazılı belgeyi kişiler yahut posta idaresi aracılığı ile karşı tarafa iletmektir. Zamanla sabit ve taşınabilir telefonların, internet adı verilen bilgi ağının günlük hayata girmesiyle birlikte eski alışkanlıkların azaldığı, bu yeni iletişim araçlarını kullanarak diyalog kurmanın hızlandığı görülmektedir. Böylece bir mektup bütünlüğü içinde ortaya konulan sıralı ve düzgün cümlelerle duygu ve düşünceleri paylaşma yerine sesli yahut görüntülü

görüşmeler, kısa bir süre sonra silinen yazılı iletiler tercih edilir olmuştur.

Günümüzde kitle iletişim araçları içinde yaygın etki bakımından birinci sırayı alan televizyon, kendisini kullananlara sadece yakın çevresi değil, dünyanın bütün kültürleriyle temas imkânını sağlamıştır. Böylece köylü, şehir merkezlerini görmeden şehirlerin, büyük şehirlerin, metropollerin yaşam tarzını tanıma fırsatını elde etmiştir. Elektronik ortamdaki bu tanıma biçimi büyüleyici bir hayranlık hissini geliştirmiştir. Aynı şekilde radyonun yanı sıra teyp olarak adlandırılan çeşitli ses kayıt ve dinleme cihazları, sabit ve taşınabilir telefonlar, bilgisayar, internet ve sosyal medya da bu iletişimi hızlandırmıştır.

Teknolojideki gelişmeler, halk kültürü ürünlerinin sözlü ortamdan elektronik ortama geçişine zemin hazırlamıştır. Elektronik ortamda hazır bulduğu şifahi halk kültürü unsurlarını dinleme veya seyretme suretiyle bu alandaki sanat ve estetik zevkini tatmin eden, duygu ve düşüncelerini ifade imkânı bulan köylü, üretim ve icra süreçlerinden uzak kalmıştır. Böylece yeni ürünlerin ortaya çıkmasının önü tıkanmış, elektronik ortamdan sunulan, bir bakıma dayatılan örneklerin tekrarlanması ile yetinilmiştir. Bu gelişme kişiliğin oluşmasında etkili olan sözlü kültür ürünlerinin tükenmesine veya zayıflamasına zemin hazırlamıştır. Örneğin, kına gecesinde anneden, haladan, nineden dinlenen türkünün, maninin sonraki kuşağa aktarımı imkânsız hâle gelmiştir. Ancak bu, halk kültürünün tükendiği anlamına gelmez, farklı bir mecraya yöneldiğini gösterir. Bu farklı mecra, kültürel mirasın aktarımında çeşitli güçlükler oluşturur.

d. Elektrikli ev aletlerinin kullanımı

Elektrikli ev aletlerinin yaygınlaşması, bazı geleneksel uygulamaları zayıf-

latmış veya ortadan kaldırmıştır. Örneğin, buzdolabının günlük hayatta kullanımının artmasıyla birlikte köylerde beslenme, mutfak, kiler uygulamaları ciddi bir değişim sürecine tabi olmuştur. Önceden besinlerin muhafazası ve kış ayları için hazırlanması aşamasında “kurutma” yöntemi yaygın iken buzdolabının kullanım sıklığı arttıkça besinleri “dondurma” yöntemi ile muhafaza yoluna gidilmiştir. Kurularak muhafaza etme ve besinlerin sonraki günlere, aylara ulaşmasını sağlama yönteminin geçerli olduğu döneme ait bu konudaki inanışlar, âdetler ve uygulamalar ortadan kalkmış, yeni âdet ve uygulamaların oluşma süreci başlamıştır.

e. Kamu hizmeti ağının genişleyerek köylere daha etkili bir şekilde ulaşması

Devlet, birçok yeniliğin köye taşınmasında öncü olmuştur. Örneğin, hayvanların beslenmesi, bakımı, aşılanması gibi hususların veterinerler ve hayvan sağlığı teknisyenleri aracılığı ile yürütülmesi hususunda devletin yönlendirici rol alması ve bu alandaki hizmeti köylünün ayağına götürmesi sonucunda hayvancılıkla ilgili halk kültürü değişmelerinin yaşanması kaçınılmaz hâle gelmiştir. Aynı şekilde, sağlık sektörünün şehir hayatına sunduğu imkânlar köylere kadar ulaşınca ebelik, bebeğin göbek bağı, al karısı, kırk basması gibi inanışlar ve bu inanışlar etrafında oluşan uygulamalar zayıflamaya başlamıştır. Son yıllarda cenaze defin işlemlerinin şehir merkezinde olduğu gibi köylerde de etkili bir şekilde Erzurum Büyükşehir Belediyesi tarafından yürütülmesi, önceden köylerde mezar kazma, cenaze taşıma vb. imece gerektiren işleri bireyler için birer toplumsal ve geleneksel sorumluluk alanı olmaktan çıkarmak üzeredir.

B. Değişmede temasa geçilen kültürel ortam

Köylerde gerçekleşen halk kültürü değişmelerinde örnek alınan ve etkisi altında kalınan unsur, şehir hayatıdır. Şehir hayatının etkisi altında kalınmasının sebepleri şöyle özetlenebilir:

1. Değişim yaşayan köy ile etkisi altında kalınan şehir, aynı coğrafyada yer alan, aynı değerler sistemini benimsemiş insanların oluşturduğu topluluklardır. Aralarındaki fark gündelik hayatı yönlendiren maddi unsurlarla ilgilidir. Şehir merkezi, aydınlanma, ısınma, ulaşım ve iletişim gibi hususlardaki yeniliklerle köylerden önce tanışmıştır.

2. Köylünün temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Şehir merkezinde ise geçim kaynaklarının başında sanayi tipi işletme üretimi, ticaret ve hizmet sektörleri gelmektedir. Gerek iş sahibi gerek ücretli çalışan olarak bu sektörlerde yer almak köylü için daha caziptir. Tarım ve hayvancılıkta küçük aile işletmesi modelinin sürdürülmesi, pazarlamanın ayrı bir emek, zaman ve rekabet gücünü gerektirmesi köylüyü yaptığı işten zevk alamaz hâle getirmiştir. Ayrıca, şehir merkezinde kamu sektöründe istihdam edilenlerin tamamının, özel sektörde çalışanların ise büyük bir kısmının sosyal güvenlik kapsamında olmaları, böylece belli bir yaştan sonra emeklilik hakkına sahip olacakları garantisi şehir merkezinde ücretli olarak çalışmayı cazip hâle getirmektedir.

3. Köylerde refah düzeyinin yükselmesine bağlı olarak şehir merkezlerinde olduğu gibi hazır ve seri üretim sonucunda elde edilen fabrika ürünleri ağırlıklı olarak kullanılmaya başlayınca köylülerin yeni bir kültürel unsuru üretme, estetik düşüncüyü geliştirme, muhayyileyi canlı

tutma özelliklerini kaybetmeleri kaçınılmaz hâle gelmiştir.

4. Okul çağına gelen çocuklarına iyi bir eğitim imkânı oluşturma arzusu köylü için şehir merkezini bir cazibe alanı hâline getirmiştir. Çocuğunu ilkökul sonrasında yanında tutarak tarım ve hayvancılık hususunda ona önce yardımcılık görevi yükleyen, ileri yaşlarda ise aile işletmesinin sorumluluğunu devredebileceği kişi olarak tasarlayan köylü, ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesiyle birlikte eğitilmiş insanların daha risksiz bir yaşam tarzına sahip oldukları kanaatine ulaşarak çocuğunu ilkökul sonrası öğrenime yönlendirmektedir. Bu yönlendirmede zorunlu öğretimin önce 8 yıla, sonra 12 yıla çıkarılması da etkili olmuştur kuşkusuz. Burada dikkati çeken asıl önemli husus, öğrenim gören insanların bir daha köye dönmemeleri, “devlet kapısında iş aramak” arzusunda olmalarıdır.

5. Etkilenme tek taraflı değildir. Köylü gerek günü birlik gidiş gelişlerinde gerekse kente göç etmesi durumunda köydeki geleneksel yaşam tarzını muhafaza etme eğiliminde olduğu için katı örf ve âdetlerin kente taşınması fonksiyonunu üstlenmiştir. Konuyla ilgili olarak Bilgiseven, ileride yetişecek olan nesillerin bu günkü nesilden devralacakları millî mahiyetteki müesseselerin köy ailesi ve köy topluluğu tarafından muhafaza edildiğini belirterek şu değerlendirmeyi yapar: “Böylece örf ve âdetler, birleştirici kültürel unsurlar köyün, şehirleşmiş ülkelerde dahi hâlâ nüfus kaynağı fonksiyonunu ifa etmesi sayesinde yeni nesiller aşılabilen ve millî kültür tarihe dayanan köklerinden koparılmaksızın inkişaf edebilmesi hususunda köy çevresinden geniş ölçüde yardım görmektedir” (Bilgiseven 1988: 132).

Sonuç

Yaklaşık yarım yüzyıl önce ulaşım imkânlarının sınırlı oluşu nedeniyle ara-

tırma alanındaki köylerde yaşayanların şehir hayatı ile teması zayıftı. Göç, bugünkü kadar hızlı değildi. Köyde yaşayan insanlar kan bağı, komşuluk, ortak çalışma alanı gibi nedenlerle birbirlerine bağlı idiler. Köylü, çoğunlukla kendi ürettiği tarımsal ve hayvansal ürünleri tüketiyor, ev eşyalarının büyük bir kısmını da kendisi imal edip onarıyordu. Buna bağlı olarak örf ve âdetler yaşanan hayat içinde öğreniliyor ve uygulanıyordu. Sözlü halk kültürü ürünleri doğal çevre içinde pek çok kez tekrarlanarak ezberleniyor ve genç kuşağa aktarılıyordu.

Çağdaş teknoloji ürünlerinin köylere girmesiyle birlikte söz konusu köylerde yaşayan insanlar tarım ve hayvancılığı her geçen gün artan bir ölçüde modern alet ve makinelerle yapmaya, elektrik enerjisi ile tanıştıktan sonra elektrikli ev eşyalarını ve elektronik cihazları kullanmaya başlamışlardır. Ulaşım ve iletişim imkânlarının genişlemesi ise köylülerin şehir hayatı ile daha yakın temasa geçmesini sağlamıştır. Toplumsal hayattaki bu dönüşüm, bireyselleşmeye zemin hazırlamıştır. Özellikle köylerin Erzurum Büyükşehir Belediyesine birer mahalle olarak bağlanmasından sonra toplumsal hizmetlerin büyük bir kısmı Belediye tarafından karşılandığı için bir araya gelinerek yapılması gereken işler nedeniyle birlikte olma zorunluluğu da ortadan kalkmak üzeredir.

Bu gelişmelere bağlı olarak uzun kış gecelerindeki sıra oturmaları, günlerce süren düğün törenleri, yaz aylarındaki tarım ve hayvancılığın zorunlu kıldığı birlikteliklerin azalması gibi nedenlerle eskisi kadar bir araya gelip sözlü halk kültürü ürünlerini paylaşmayan köylüler bunların büyük bir kısmını unutmuşlar, eskileri aktaramadıkları gibi yeni ürünleri oluşturma çabasına da girmemişlerdir. Elektronik ortamın sunduğu içerik ve çeşitlilikle yetinmek zorunda kalmışlar-

dır. Yaz aylarının tarımsal faaliyetlerinde büyük ölçüde tarım makineleri ile başa kalan köylüler hayvancılıkla ilgili işlerini çoğu kez bireysel imkânlarıyla yürütme yolunu seçmişler, böylece hayvan bakımı ve beslenmesi, hayvansal ürünlerin üretimi gibi konularda geleneksel yöntemlerden büyük ölçüde uzak kalmışlardır.

Halk inanışları zayıflamıştır. Çünkü teknolojik araçlar günlük hayata daha fazla girmiş, ulaşım ve iletişim imkânları gelişmiş, bunlara bağlı olarak başka kültürlerle ve bilgi kaynaklarıyla temas geçilmiştir. Bu temas pozitivist yaklaşımın bireysel ve toplu uygulamalarda daha etkili bir biçimde yer almasına yol açmıştır. Ayrıca temel kaynaklara dayalı din eğitimi örgün ve yaygın öğretim yoluyla olduğu kadar kitle iletişim araçlarıyla da verilmeye başlamıştır. Bu iki farklı etkinin birbirini dengelemesinden dolayı araştırma alanında bariz bir sekülerleşme eğilimi ortaya çıkmamıştır.

Halk inanışlarının giderek zayıflamasına karşılık maddi refahın getirdiği imkânlarla bağlı olarak törensel uygulamalar abartılı bir şekilde yaşatılmaya devam etmiştir.

Bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere araştırma alanında örf (töre) olarak kabul edilen değerlerin değişmediği, bazı âdetlerin ve adabımuaşeret kapsamında değerlendirilebilecek toplumsal normların temel işlevlerini korumakla birlikte biçimsel değişikliğe uğradıkları, özellikle önceki dönemlere ait sözlü halk kültürü ürünlerinin kaybolduğu veya azaldığı tespit edilmiştir. Bu kayboluş ve azalış, yerine yenisini ikame etmeden gerçekleştiği için kaygı vericidir. Kültürel mirasın genç kuşaklara aktarımının sağlıklı bir biçimde gerçekleşmediği anlamına gelen bu gelişme, halk kültürü anlamında bir “gecikme” ve “boşluk” ortaya çıkarmıştır.

NOTLAR

1. Bu tanımdan Malinowski'nin “kültür” ve “medeniyet” kavramları arasında belirgin bir fark görmediği anlaşılmaktadır. Batı dillerinde medeniyetin karşılığı olan “civilization” kelimesinin ilk kez 1757 yılında kullanıldığı, Osmanlı Türkçesinde XIX. yüzyıldan itibaren yaygınlaştığı ve sözlüklerde “ünsiyet, tehzib-i ahlak, te'dib-i ahlak, te'nis, te'dib, zariflenme” anlamıyla verildiği (Kalın, 2018: 28) dikkate alınırsa Malinowski'nin tanımındaki “medeniyet” kavramının muğlaklığının nedeni de anlaşılmış olur. Günümüzde de “kültür” ve “medeniyet” kavramlarının zaman zaman eş anlamlı kullanıldığına tanık olunmaktadır. Giderek “medeniyet ve kültür kavramları arasındaki temel farkın, genellik ve evrensellik ile hususilik ve yerellik olduğu açıkça ifade edilmiştir. Kültür belli bir toplum, gelenek ve coğrafyaya ait iken medeniyet kültürler-üstü unsurlar bütününe atıfta bulunur” (Kalın, 2018: 88-89). Yine de farklı milletlerin aydınlarının bu iki terime farklı anlamlar yüklemeye devam ettikleri bir vaka-dır.

2. I have defined folk in the following way. “The term ‘folk’ can refer to any group of people whatsoever who share at least one common factor. It does not matter what the linking factor is -it could be a common occupation, language, or religion- but what is important is that a group formed for whatever reason will have so me traditions which it call sits own. In theory a group must consist of at least two persons, but generally most groups consist of many individuals” (Alan Dundes, *The Study of Folklore*, Englewood Cliffs 1965, Prentice Hall, p. 2).

KAYNAKÇA

- Atalay, Beşir. “Kentle Bütünleşme Düzeyinde Bir Köy Örneği Olarak Dadaş Köyü”. *Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 1 (1976): 245-262.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkam. *Köy Sosyolojisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi Yay., 1988.
- Çelik, Ali. *Tifnik (Alunbulak) Köyü Halk Edebiyatı*. Yayınlanmamış Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1971.
- Dundes, Alan. “Halk Kimdir?”. Çev.: Metin Ekici. *Millî Folklor*, 37 (Bahar 1998):139-153.
- Dundes, Alan. *The Study of Folklore*, Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall, 1965.
- Durak, İrfan. *Yolgeçti (Sitavuk) Köyü Folkloru*. Yayınlanmamış Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1975.
- Ekici, Metin. *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2011.

- Erciş, Pakize. *Dadaş (Kân) Köyü Halk Edebiyatı Örnekleri*. Yayınlanmamış Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1972.
- Fichter, Joseph. *Sosyoloji Nedir*. Çev: Nilgün Çelebi. Ankara: Anı Yayınları, 2006.
- Fındıkoğlu, [Ziyaeddin Fahri]. *Doğu Kalkınması ve Erzurum Şehirleşmesi İle İlgili Sosyolojik Meseleler*. İstanbul: Tortum Kalkınma Derneği Yayınları, 1970.
- Gök, Yaşar. *Erzurum İlinin Cumhuriyet Dönemi Nüfus Sayımları (1927-2010)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Güngör, Erol. *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötügen Yayınları, 1984.
- Hancerlioğlu, Orhan. *Toplumbilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yay., 1996
- İnbaşı, Mehmet ve diğer. *1642 Tarihli Erzurum Eyâleti Mufassal Avârız Defteri I (Erzurum-Tortum-İsbir-Hınıs-Pasin)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Kafesoğlu, İbrahim. *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötügen yayınları, 2013.
- Kalın, İbrahim. *Barbar Modern Medeni-Medeniyet Üzerine Notlar*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2018
- Kongar, Emre. *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları. 2017
- Koşay, Hamit ve Selahattin Kılıç. “Güzelova (Erzurum) Etnografya ve Folkloruna Dair Notlar”. *Türk Etnografya Dergisi* 6 (1963): 66-89.
- Köprülüzade Mehmet Fuat. “Yeni Bir İlim: Halkiyat «Folk-lore»”. *İkdam*, 6091, 6 Şubat 1914 (H. 10 Rebiülevvel 1332/R. 24 Kânun-ı Sani 1329): 1.
- Malinowski, Bronislaw. *The Dynamics of Culture Change-An Inquiry into Race Relations in Africa*, (Edited by Phyllis M. Kaberry), London: New Haven Yale University Press, 1945
- Oğuz, M. Öcal. “Çağdaş Kentin Hukuku ve Töre Cinayetleri”, *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan*. (Editörler: Aysenur Külahlıoğlu İslam, Süer Eker) Ankara: 2007, 449-456
- Özmen, Kenan. *Söğütlü Köyü Folkloru ve Etnografyası*. Yayınlanmamış Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1973.
- Tanalp, Ümrân. *Güzelova (Tufanç) Köyü Folkloru ve Etnografyası*. Yayınlanmamış Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1972.
- Topçu, Nurettin. *Kültür ve Medeniyet*. İstanbul: Dergâh yayınları, 2014.
- Turhan, Mümtaz. “Kültürde Değişen ve Değişmeye Mukavemet Eden Unsurlar”, *Tecrübi Psikoloji Çalışmaları*, cilt: 1, 1956, 6-21
- Turhan, Mümtaz. “Teknik Değişmelerin Sosyal Tesirleri”. *Tecrübi Psikoloji Çalışmaları*, cilt: 2, 1958, s. 1-10
- Turhan, Mümtaz. *Kültür Değişmeleri-Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1969.
- Türkdoğan, Orhan. *Erzurum ve Çevresinde Sosyal Araştırmalar*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1965.
- Tüzemen, Saliha. *Dadaşköy'de Nüfus ve Yerleşme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 1987.
- Yıldırım, Dursun. *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- Yoder, Don. “Halk Yaşamı”, (Çev.: Ayça Yavuz), *Millî Folklor*, 63 (Güz 2004): 98-104.
- Ziya Gökalp. “Halk Medeniyeti”. *Halka Doğru* 14 (10 Temmuz 1329): 107-108.
- Ziya Gökalp. “Halk Medeniyeti”. *Halka Doğru* 19 (15 Ağustos 1329): 148-149.
- Ziya Gökalp. “Halkiyat (1) Masallar”. *Küçük Mecmua* 18 (2 Teşrinievvel 1338/10 Safer 1341): 9-12.